

után a funkcionális vizsgálatra is sor kerül a fonéma-fogalom körüli több évtizedes viták részletes felvázolásával együtt (90–102. lap), amire még többször visszatér a szerző (pl. a 106–122. lapon). Mivel Oroszországot tekintették a fonológia szülőhazájának, Panov bemutatja részletesen a fonéma-fogalom fejlődését Baudouintól a kazanyi, a pétervári és a prágai iskolán át egészen napjainkig, hiszen ez a fonetikában és a fonológiában ma is kardinális kérdés.

A hazai orosztanárok számára Panov fonetikájának az ortoépiái normával kapcsolatos eligazítási és fejtegetései is sokat adhatnak (195–216. lap), mivel ezen a téren a hazai oroszoktatásban itt-ott a koncepció teljes hiányával lehet találkozni. A normát illetően Panov – a szinkronia-diakronia dialektikus viszonya helyes értelmezése folytán – nem dogmatikus; bizonyos esetekben „megengedi” a norma variánsokban való realizálódását, mert ez objektív, elvitathatatlan nyelvi tény számtalan esetben (pl. a „scs” betű helyén ejtendő hang vonatkozásában, pl. 205. lap). „Régebbi normáról” („sztsarsaja norma”) és „újabb normáról” („mladszaja proiznoszityelnaja norma”) beszél Panov, és világosan el is különíti ezeket a fogalmakat, bármily nehéz is ez néha, de a szociolingvisztikai eredmények alkotó felhasználása igen meggyőző az olvasó számára számtalan esetben. Panov a „nyelvi tolerancia” híve a norma (és vele együtt az „ortoépiái etika”) vonatkozásában, ami azt jelenti, hogy az ortoépiái norma nem épülhet csak a „helyes-helytelen” egyoldalú oppozíciójára, mert nem lehet kiküszöbölni a „megengedhető” fogalmát sem, ha az nem ellenkezik a nyelvfejlődés alapvető belső törvényszerűségeivel.

Az utóbbi évek orosz kísérleti fonetikai eredményei sok újat adtak a nyelvtudománynak, amit azok a fonetikák is jeleztek az elmúlt években (R. I. Avanyeszov, L. L. Bulanyin, L. V. Bondarkó, M. I. Matuszevics...), amelyeknek a sorában Panov orosz fonetikáját méltó hely illeti meg. Szeretnénk hinni, hogy Panov könyve mind a hazai orosz tanárképzésben, mind a továbbképzésben megkapja azt a helyet, amelyet valóban megérdemel.

Dr. Hajzer Lajos

Fabricsius-Kovács Ferenc:

## KOMMUNIKÁCIÓ ÉS ANYANYELVI NEVELÉS

(Országos Pedagógiai Intézet.  
Pedagógus Képzés Könyvtára.  
Budapest, 1980. 96.)

Az anyanyelvi tantervek és tankönyvek megújítása csak akkor hozhatja meg a kívánt eredményt, ha az azokat használó és használtató

pedagógusok megfelelő elméleti felkészültséggel rendelkeznek. A megfelelő elméleti felkészültség megszerzése nem kis gondot okozhat, hiszen a szoros értelemben vett szakmunkák megértése nem könnyű, az új problémákat közelebbről s egyszersmind szakszerűen tárgyaló munkák száma nem nagy. E tények következtében ellentmondás feszülhet a társadalmilag is megfogalmazott igény és a lehetőségek között.

Az említett ellentmondás feloldásához nyújt jelentős segítséget Fabricsius-Kovács Ferenc munkája. A korán elhunyt jeles nyelvész hét tanulmányát tartalmazza a kötet. Különösen az első három tanulmány (Nyelvtudomány, kommunikációelmélet, társaslélektan; A nyelv szociális jellegéről; Jelentés és interakció) segíthet jelentékeny mértékben mindazoknak, akik az általános iskolában anyanyelvi neveléssel foglalkoznak, de talán azoknak is, akik most készülnek erre a pályára.

A szerző nagyon fontosnak véli az előbeszéd törvényszerűségeinek a feltárását, és a nyelv lényegét és funkcióját ennek megfelelően értelmezi: „A filológusok és a szűkebb értelemben vett nyelvészek nyelv-en főként *írott nyelvet*, /szakszöveget/ értettek... Így a kommunikáció körülményei és komponensei a nyelvészeti vizsgálatokban nem részesülhettek az őket megillető figyelemben, s végső soron lényegileg el is sikkadtak... Pedig hát – s ez ma egyre világosabban látszik – a nyelv elsődleges funkciója az emberek közötti érintkezés és kooperáció lehetővé tétele.” (6.) Ahhoz rehá, hogy tanítványainkat eredményesen nevelhessük anyanyelvünk használatára, s ennek következtében elősegítsük társadalmi életben való eligazodásukat, a *nyelvhasználat törvényszerűségeit* kell önmagunk számára tisztáznunk, és munkánkat ennek alapján célszerű megszerveznünk.

A tanulmány szerzője egyrészt diagnosztizál, másrészt viszont közérthetően közvetíti a megoldás néhány lehetőségét azzal, hogy megfelelő elméleti alapokat nyújt olvasói számára. Ezeknek a feladatoknak a megoldása ugyanis nem képzelhető el a kommunikációelmélet alapfogalmainak a tisztázása és a gyakorlatban való hasznosítása nélkül. Ezek az ismeretek adják – sok más egyéb mellett – a beszédfolyamat értésének és értelmezésének az alapját, emeli lehetőségét. „A beszéd... értelmi síkon lezajló olyan interperszonális, társas tevékenység, amelynek a nyelv az eszköze is, az eredménye is. Más szóval: a nyelv a társas értelem funkciója és terméke.” – állapítja meg a szerző (22.). Sok szó esik természetesen az eddig elhanyagolt második személyről, régebbi kifejezéssel: a hallgatóról. A régebbi megnevezés is mutatja az értelmezés problematikussá voltát, hiszen a beszédfolyamatot éncentrikusan értelmezi. Ezt az ellentmondást a mű sokoldalúan feloldja, mivel a beszédfolyamatot egysé-

ges egésznek, a második személy visszajelzéseiben, újrakezdéseiben egyensúlyt teremtő tevékenységnek tekinti.

A többi, részletesebben nem méltatott tanulmány az iskolai anyanyelvi nevelés egyéb összetevőit (irodalom, azon belül a verselemzés) is szem előtt tartó, vizsgáló, javítani, gazdagítani szándékozó szakembert állítja élénk (Nyelv és kultúra, nyelvtan és irodalom; Egy verselemző munkáról). Az előbbi tanulmány utolsó sorai nagyon meggyőzően mutatják, hogy a körülményekkel és az önmagával is vitatkozó szakember milyen következtetésre jutott, s mennyire fontosnak tartja a frontátörést az anyanyelvi nevelésben: „Az eddigi utak – úgy látszik – nem járhatók többé. Az idő szétfeszítette a régi grammatika érvényrendszerének kereteit, tehát annak a reformba való átmentésén meddő dolgoz volna fáradoznunk. *Felemás munkának nincs értelme és haszna.*” (72.)

A kiadvány utolsó tanulmánya (Grammatikaelmélet és iskolai nyelvtan) a nyelvészek által megalkotandó nyelvtan körvonalait megrajzolva, mutat utat a jövő anyanyelvi nevelése számá-

ra: „S a nyelvtudomány központi problémája ma (1977!) végső soron éppen az, hogy mi történik a beszédaktus során, miközben a kommunikáló partnerek megértik egymást... Ezt kell magyaráznia a grammatikának, melynek komplex – tehát nem csupán nyelvészeti – szemléletűnek kell lennie... S a nyelvtudomány az iskola válságán most azzal könnyíthet, hogy egy ilyen grammatikát kínál fel az iskolának, szintézisbe hozva saját eredményeit a többi érdekelt tudományok eredményeivel.” (80.)

Az új nyelvi és nyelvtani szemlélet kialakítását a fentiek szerint jelentékeny mértékben segítheti az ismertetett kiadvány. Az anyanyelvi nevelést végző pedagógus ismereteit elsősorban a nyelvi kommunikáció bemutatásával és értelmezésével alapozza meg, másodsorban ennek konzekvenciáit az irodalomtanítás szempontjából is érvényesíti, harmadsorban pedig az új tartalmú grammatika körvonalazásával erősíti a kibontakozó új szellemű és tartalmú munkát. A kiadvány végén található Glosszárium címszavai a tanulmányok könnyebb megértését szolgálják.

Dr. Farkas Ferenc

## TANÍTVÁNYAINKNAK AJÁNLHATJUK!

Erdődy János:

### ÓRSÉGVÁLTÁS AZ ÓCEÁNON

Ezt a mindvégig színes, izgalmas történelmi események leírását tartalmazó könyvet felső tagozatos tanítványaink figyelmébe ajánljuk.

1588 nyárutóján az angol hajóhad súlyos vereséget mért a rettenthetetlen spanyol Armadára, és ezzel megkezdődött egy nagy világhírodalom hanyatlása. Hatalmi harcokkal, forrongásokkal, véres ütközetekkel, csatákkal teli korszak elevenedik meg Erdődy János kötetének lapjain. A főszerepet a II. Fülöp-korabeli Spanyolország és az Erzsébet királynő uralma alatt világhírodalommá növekvő Anglia játssza. A szerző az 1527-es esztendőől vázolja fel könyvében azt a történelmi drámát, amely az Armada pusztulásával 1588 nyárutóján ér véget. A mű olvasása közben tanítványaink közelebből is megismerkedhetnek az események főbb színhelyeivel: a korabeli Itáliával, Franciaországgal, Németalfölddel, Máltával, Lepantoval, Spanyolországgal és Angliával.

Külön érdeme ennek az érdekes könyvnek, hogy a megrajzolt történelmi kor jobb megértését, elképzelését 150 korabeli illusztrációval segíti.

Móra Ferenc Könyvkiadó, 1979.

František Gel:

### LÁTHATATLAN RAGADOZÓK LEGYŐZŐJE

Egy nagy tudós megfeszített munkában eltöltött, aszketikus élete tárul elének a könyv lapjairól. František Gel könyve Louis Pasteur életével, küzdelmeivel és világraszóló felfedezéseivel ismert meg bennünket, de a történet középpontjában mindenkor a nagyszívű, csodálatra méltó, önzetlen ember áll, aki a világot soha le nem róható hálára kötelezte.

A szerző faktografikus riportsorozatnak nevezi könyve műfaját, ami azt jelenti, hogy csak az igazolható tényeket sorakoztatja fel. Annál meglepőbb aztán az a mód, ahogyan az olvasót egyik ámulatból a másikba ejti műfajával, s anyagát, a tárgyilagos valóságot izgalmas, élvezetes olvasmánnyá varázsolja. Éppen ezért nemcsak a szaktárgy iránt érdeklődő tanítványainknak ajánlhatjuk ezt a nagyszerű munkát, amelynek külön értéke az a hatás, amelyet az olvasóra tesz a kitartó emberi munka ábrázolásával, hanem mindenkinek.

Madách Könyvkiadó, 1979.